

ВКЛУЧЕНОСТ НА ГРАЃАНИТЕ НА ОПШТИНА ТЕТОВО ВО ПРОЦЕСИТЕ НА ОДЛУЧУВАЊЕ И БУЏЕТИРАЊЕ: РЕАЛНОСТ И ПРЕДИЗВИЦИ

РЕАЛНОСТ И ПРЕДИЗВИЦИ

Овој документ посветува посебно внимание на моменталната состојба и предлага решенија за вклучување на локалното население во процесот на буџетирање и донесување на одлуки на локално ниво и зголемување на транспарентноста и отчетноста на единиците на локална самоуправа.

Република Македонија, и по 22 години независност, нема воспоставено легитимен, континуиран и неселективен процес на вклучување на граѓаните во работењето на локалната самоуправа. Односно, и по 15 години од ратификувањето на Европската повелба за локална самоуправа и осум години од воспоставувањето на самостојни и независни единици на локална самоуправа, граѓаните во Република Македонија и понатаму се квалификуваат само како избирачко тело и не се активно вклучени во буџетскиот процес и процесот на донесување на одлуки кои се спроведуваат на локално ниво, иако за тоа постојат законски можности.

I. Постоечки меѓународни, регионални и национални документи кои го регулираат правото на вклучување на граѓаните во спроведувањето на јавните функции и нивно информирање

I.1. Меѓународни документи кои го регулираат правото на вклучување на граѓаните во спроведувањето на јавните функции и нивно информирање

Вклученоста на граѓаните во планирање, спроведување и следење на локалните политики и буџети е уредено со повеќе меѓународни и регионални документи. РМ има ратификувано поголем дел од овие документи и следствено на превземаните обврски, има задача да ги почитува, спроведува и штити правата на граѓаните по однос на овие прашања.

Документи на Организацијата на Обединети Нации (ООН) - Препораките на Комитетот на експерти по јавна администрација (КЕЈА) на Организацијата на Обединети нации од 2007 година и Милениумските развојни цели (МРЦ) предвидуваат дека од особена важност за секоја земја членка на ООН е усвојувањето на законска рамка со која ќе се осигури одржлив економски развој и намалување на степенот на сиромаштија. **Покрај постоењето на законска регулатива, потребно е и воведување на практика на вклучување на граѓаните во процесите на донесување на одлуки, како и транспарентност и отчетност во работењето на јавните служби.** Оттука, предизвик за секоја земја во светот е развивање на процеси на владеење и функционирање кои ќе овозможат вклучување на граѓаните во процесите на формулирање, имплементирање и известување по однос на локалните и националните стратегии за развој, односно за процесите на планирање, извршување и следење на буџетот. Според ООН, *“се поголем број на земји во светот се соочуваат со губење на довербата кај граѓаните и со се поголема нетранспарентност на јавниот систем”*.

Повеќето меѓународни конвенции предвидуваат обврски за земјите потписнички да создадат механизам на граѓанско учество согласно предметот на кој се однесува конвенцијата. Ваквите обврски можат јасно да се видат преку Конвенцијата за пристап до информации, јавна партиципација во процесот на донесување на одлуки и пристап до правда за прашања поврзани со животната средина на ООН¹, наречена Конвенцијата од Аархус² донесена во октомври 1998 година.

¹ Македонија пристапи кон Конвенцијата на 22 јули 1999 година (<http://www.unecsc.org/fileadmin/DAM/env/pp/documents/cep43mac.pdf>)

² <http://ec.europa.eu/environment/aarhus/>.

Оваа Конвенција се базира на три столба и тоа: пристап до информации, учество на јавноста во процесот на донесување на одлуки и пристап до правда.

Документи од Светот на Европа - Европската повелба за локалната самоуправа³ претставува основа за развој на единиците на локална самоуправа како самостојни административни и функционални единици. Преамбулата на оваа повелба нагласува дека правото на граѓанинот да учествува во водењето на јавните работи претставува демократски принцип што важи во сите земји членки на Советот на Европа и дека најнепосредно ова право може да се оствари токму на локално ниво.

Учеството на граѓаните во работењето на локалната самоуправа Советот на Европа го уредува и преку усвојување на низа препораки, како што се: Препораката за партиципација на локално ниво, Препораката за референдум и граѓански иницијативи⁴ и Препораката за граѓанска партиципација во локалниот јавен живот⁵.

Покрај вклучувањето на граѓаните во процесот на донесување на одлуки, тие треба да бидат вклучени и во процесот на следење на имплементацијата на истите. Ова право се гарантира и промовира со Конвенцијата за пристап до официјални документи на Советот на Европа (ноември, 2008)⁶.

Во поново време, Советот на Европа, ја потврдува важноста на граѓанското учество во работењето на локалните самоуправи преку усвојување на посебен документ, односно Дополнителниот протокол на Европската повелба за локалната самоуправа (16 ноември 2009)⁷. Всушност, со усвојувањето на протоколот се признава важноста на правото на секој да учествува во работата на локалните власти. Преку потпишувањето и ратификувањето на протоколот, како и преку почитување и спроведување на правото на вклучување на граѓаните во работењето на локалните власти, локалните и националните авторитети покажуваат долгорочен интерес и заложба за општествен развој на својата земја и ја признаваат важноста на основното право на граѓаните да бидат вклучени во работата на локалната самоуправа и локалниот јавен живот.

Меѓу другото, Советот на Европа, го усвои и Кодексот на добри практики за граѓанско учество во процесот на донесување на одлуки (CONF/PLE(2009)CODE1)⁸, кој беше потврден со Декларација на Советот на Министри на 21 октомври 2009 година. Кодексот дава аналитичка рамка и ги идентификува актерите и чекорите во процесот на консултации, кои треба да бидат земени во предвид со цел да се олесни интеракцијата

³ Македонија ја има ратификувано Европската повелба за локална самоуправа на 6 јуни 1997 година, а влезе во сила на 1 октомври 1997

⁴ Македонија има донесено Закон за референдум и други форми на непосредно изјаснување на граѓаните, Сл. Весник бр.81/2005 од 27.09.2005 година

⁵ Во Законот за локална самоуправа се предвидени некои форми на граѓанско учество во процесот на донесување на одлуки од локално значење (Дел 4. од законот – член 25 до член 30 и член 41 и 42), Сл. весник 5/2002 од 29.01.2002 година.

⁶ Македонија ја потпиша оваа Конвенција во 2009 година, но сеуште ја нема ратификувано.

(<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1377737&Site=CM>)

⁷ Овој протокол Македонија сеуште го нема потпишано и ратификувано,

(<http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/207.htm>)

⁸ http://www.coe.int/t/ngo/Source/Code_Macedonian_final.pdf

помеѓу граѓаните, граѓанските организации и јавните власти и истиот кодекс нема обврзувачки карактер.

Документи од Советот на министри при ЕУ - Советот на министри на земјите членки на ЕУ во својата препораката CM/RC(2007)14 за правниот статус на граѓанските организации во ЕУ нагласи дека “Владините и квази владините механизми, на сите нивоа на власт, треба да осигурат ефективно учество на граѓанските организации без исклучок во процесот на консултирање, дебатирање и одлучување за целите на јавните политики. Ваквото учество треба да осигури слободно искажување на ставовите на граѓаните по различни прашања од јавен интерес. А пак ваквиот вид на учество и соработка треба да биде придружена со обезбедување на соодветен пристап до официјалните информации (Препорака 76).”⁹

Останати документи - Граѓанското учество, исто така, е значајно истакната и преку Лисабонската Спогодба на ЕУ¹⁰. Точка II од Спогодбата (Демократски принципи) ги подвлекува принципите на репрезентативна и партиципативна демократија (т.е. улогата на политичките партии и граѓаните, соодветно) во функција на ЕУ.

Во оваа група на документи влегува и Регулативата 1049/2001 (30 мај 2001 година) за пристап до документи на Европскиот парламент, Европскиот Совет и Европската комисија.¹¹

Меѓународни иницијативи за транспарентно и инклузивно работење на властите - Една таква иницијатива е и иницијативата на претседателот на Соединетите американски држави за преземање на чекори за зголемување на транспарентноста и отчетноста на работата на владите “Open Government Participation”.¹²

Други иницијативи кои постојат во светот се и Глобалното движење за буџетска транспарентност и отчетност; Иницијативата на International Budget Partnership (IBP); Иницијативи на Светската банка, Организацијата за економска соработка и развој, Меѓународниот монетарен фонд итн.

⁹ (http://www.icnl.org/research/journal/vol12iss4/art_2.htm)

¹⁰ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:306:FULL:EN:PDF>

¹¹ http://www.europarl.europa.eu/register/pdf/r1049_en.pdf

¹² Република Македонија се приклучи кон иницијативата **Open Government Participation Initiative**, во чии рамки има подготвено Акциски план за 2012 – 2015 година. Во почетна фаза е изработката на електронска база на податоци за работењето на јавните институции. (<http://www.esem.org.mk/index.php/voved/15-voved/monitoring-i-analiza-na-budzeti/110-sloboden-pristap-do-informacii-od-javen-karakter.html>)

1.2. Домашна законска регулатива преку која се регулираат правото на вклучување на граѓаните во спроведувањето на јавните функции и нивно информирање

Правото и формите на граѓаните да учествуваат во процесот на донесување на одлуки од локално значење се правно регулирани и установени преку Уставот на Република Македонија (член 2, член 114 и член 115)¹³; Законот за локална самоуправа (член 25 до 30 и член 41 и 42)¹⁴ и Законот за референдум и други облици на непосредно изјаснување на граѓаните¹⁵.

Преку овие закони, на граѓаните им се дава можност да учествуваат во процесот на донесување на одлуки од локално значење, но истите не се обврзувачки за локалните власти.

Во овој дел вредно е да се наспомене дека во Р. Македонија не постојат законски одредби со кои им се гарантира учество на граѓаните во процесот на буџетирање на локално ниво (вклучително и на национално ниво), но во исто време не постојат ниту пак одредби со кои се ограничува ваквото право.

Од аспект на правото на пристап до информации од јавен карактер и обврската за транспарентно работење на јавните институции во буџетскиот процес, треба да се земат предвид: Законот за пристап до информации од јавен карактер¹⁶ (овој закон го олеснува остварувањето на правото за пристап до информации од јавен карактер); Законот за буџети¹⁷ и Закон за финансирање на единиците на локалната самоуправа¹⁸ (во последните два закони се препознаваат само Службениот весник/Службено гласило како средство за објавување на документите кои се подготвени во текот на буџетскиот процес).

Во ниту еден закон јавните приходи и расходи не се препознаени како информација од јавен карактер, а пак сите документи од секторот трезор кои содржат финансиски податоци за буџетските корисници се прогласени за службени документи кои содржат доверливи информации.¹⁹

¹³ Сл. Весник бр. 52/1991 од 17.11.1991 година

¹⁴ Сл. Весник бр. 5/2002 од 29.01.2002 година

¹⁵ Сл. Весник бр.81/2005 од 27.09.2005 година

¹⁶ Сл. Весник бр. 13/2006 од 01.02.2006 година

¹⁷ Сл. Весник бр. 64/2005 од 03.08.2005 година

¹⁸ Сл. Весник бр.61/2004 од 13.09.2004 година

¹⁹ Член 26 од Упатството за начинот на трезорско работење, Сл. Весник бр. 85/2006 од 24.07.2006 година

Факти

- **Повеќе од 90 земји од светот имаат имплементирано некаков облик на законска регулатива за слободен пристап до информации од јавен карактер.** Најстар закон е законот на Шведска, донесен во 1766 година.
- **Република Македонија е земја која последна го донела Закон за информации од јавен карактер (2006 година) во однос на другите земји на Балканот**
- **Согласно Глобалниот индекс на право на информираност, кој го оценува квалитетот на постоечката законска рамка со која се овозможува и олеснува пристапот до информации од јавен карактер, најдобар закон од оваа област од вкупно 89 земји кои се предмет на испитување има Србија. Законот за пристап до информации од јавен карактер на Р. Македонија се наоѓа на 17 место на ранг листата**
- **Според индексот на буџетска транспарентност (ОБИ – Open budget index), кој го мери степенот на буџетска транспарентност во повеќе од 100 држави, Република Македонија се наоѓа на 68 место и е зад останатите земји од Балканот.**

II. Поим и практики за граѓанско учество во буџетскиот процес и процесот на донесување на одлуки во Р. Македонија и светот

Кога станува збор за учеството и вклученоста на граѓаните во буџетскиот процес, сведоци сме на непостоењето на постојана волја кај општините²⁰ за користење на партиципативното буџетирање (ПБ) како метод за вклучување на граѓаните при подготовка на буџетите. Со ова се оневозможува граѓаните да влијаат во процесот на подготовка на јавни политики и да учествуваат во јавниот живот. Од друга страна, се намалува степенот на буџетската транспарентност.

“Граѓаните одлучуваат како да биде употребен и за што да биде наменет дел од јавниот или општинскиот буџет”

Партиципативното буџетирање претставува иновативен процес за директно вклучување на граѓаните во процесот на донесување на одлуки, односно при креирање на јавни политики и распределба на буџетските средства. Концептот на партиципативно буџетирање во светот се применува од 1985 година. Партиципативното буџетирање се спроведува со користење на различни постапки за континуирано вклучување на граѓаните, како што се: собири на граѓани на ниво на општина или месна заедница, прибирање на мислење на граѓани, спроведување на анкета и други. Овој процес овозможува граѓаните да поставуваат приоритети значајни за нив, а различни од оние на власта, како и да вршат мониторинг над трошењето на јавните средства. Поставувањето на приоритети од страна на граѓаните не подразбира дека буџетот на општината треба да ги задоволи сите барања на граѓаните во времетраење од една или две години. Напротив, тоа подразбира континуиран процес на заедничко утврдување и поставување на приоритети од страна на граѓаните, при што не се исклучуваат средствата за извршување на основните функции на општината за секоја буџетска година.

Од суштинско значење за овој процес е неселективното вклучување на граѓаните и особено вклучувањето на ранливи категории на граѓани, како што се граѓаните од руралните и изолираните средини, жените, младите, лицата кои живеат во неповолни социо-економски услови, припадниците на малцинските заедници итн. За спроведување на овој процес потребно е да се издојат буџетски средства, при што значајно е да се нагласи дека придобивките од спроведување на овој процес се многу поголеми во однос на потрошените финансиски средства за негово спроведување.

²⁰ Резултати од спроведено анкетно истражување во општините Тетово прикажани во дел III од овој документ.

КАКО СЕ СПРОВЕДУВА ПРОЦЕСОТ НА ПАРТИЦИПАТИВНО БУЏЕТИРАЊЕ ВО СВЕТОТ?

- **учесници во процесот** можат да се бидат сите граѓани (Бразил); само граѓанските организации (делови од Еквадор, Колумбија, Уругвај и Перу) или пак и едните и другите (делови од Еквадор)
- во најголем број од земјите во светот **преку процесот на партиципативно буџетирање се дискутира за распределба и трошење** на 3 до 15% од локалниот буџет (вообичаено овие проценти се однесуваат на средствата кои локалната власт планира да ги употреби за инвестиции). Но, постојат и случаи во кои 50 – 100% од општинскиот буџет се распределува преку овој процес
- во одредени земји, процесот на **партиципативно буџетирање е утврден и регулиран** со посебни законски прописи, кои на овој процес му даваат задолжителен карактер (Боливија, Доминиканска Република и Перу), додека во одредени земји, и покрај тоа што не се законски регулиран, тој се смета за востановен начин на работење на локалната власт
- во одредени земји, **граѓаните не се вклучени само во фазата на креирање на општинскиот буџет, туку и при мониторингот, односно следењето** на тоа како се спроведуваат одлуките донесени во процесот на партиципативно буџетирање

III. Наоди и заклучоци од спроведено анкетно истражување во општина Тетово

Овој документ ги презентира **состојбите по однос на учеството на граѓаните во процесот на донесување на одлуки и буџетскиот процес во општина Тетово**. Презентираните наоди се засноваат на податоци добиени по пат на спроведено анкетно истражување на примерок од 502 испитаници во текот на 2012 година. Со истражувањето беше опфатена популација на возраст над 18 години, според претходно утврдени критериуми за селекција на испитаници²². Во текот на истражувањето граѓаните ги изразуваа своите ставови за три области и тоа: запознаеност со организацијата и функционирањето на локалната самоуправа; запознаеност со општинскиот буџет и текот на локалниот буџетски процес и ставови и искуства за учество во локалниот буџетски процес.

Денес кога единиците на локална самоуправа во Република Македонија се финансиски самостојни и се повеќе зависни од редовното плаќање на давачките од страна на локалното население, соработката и вклучувањето на граѓаните во процесот на донесување на одлуки и процесот на буџетирање на локално ниво се наметнува како услов за нивно успешно работење.

Непреземањето на континуирани и систематски мерки кои имаат за цел вклучување на граѓаните во работата на локалната самоуправа се основна причина за нискиот степен на запознаеност на населението со функционирањето и организацијата на локалната самоуправа, непознавањето на локалниот буџетски процес, невклученост во подготовката на општинскиот буџет, неинформираност во однос на подготвените документи во рамки на буџетскиот процес и нискиот степен на доверба и задоволство од работењето на локалните власти.

²² Во општина Тетово беа анкетирани 136 (или 27,1%) Македонци; 335 (66,7%) Албанци и 31 (6%) припадници на останати националности

КАКВА Е СОСТОЈБАТА ПО ОДНОС НА ВКЛУЧЕНОСТА НА ГРАЃАНИТЕ ВО ЛОКАЛНИОТ БУЏЕТСКИ ПРОЦЕС И ПРОЦЕСОТ НА ДОНЕСУВАЊЕ НА ОДЛУКИ ОД ЛОКАЛНО ЗНАЧЕЊЕ ВО ОПШТИНА ТЕТОВО?

ЗАКЛУЧОК БРОЈ 1

Во општина Тетово граѓаните се недоволно запознаени со составот, работата и организацијата на извршната и законодавната власт и локалната јавна администрација

Иако речиси сите испитаници (93%) знаат кој е градоначалник на општина Тетово, сепак повеќе од две третини од испитаниците (77%) не знаат дека постои можност за директни консултации со градоначалникот на општината, односно сметаат дека градоначалникот нема ден за прием на граѓани. Па така, од 115 испитаници кои се запознаени со можноста за консултации со градоначалникот, само 21 ја искористиле оваа можност. А пак, речиси една третина од испитаниците кои го посетиле градоначалникот, од него барале помош при вработување. Уште попоразителен е фактот дека **86% од вкупниот број на испитаници сметаат дека градоначалникот нема да помогне во решавање на нивните проблеми, па дури и во случај тие лично да му се обратат.**

Кога станува збор за Советот на општината, 58% воопшто не се запознаени со неговиот состав, а пак 36% од вкупниот број на испитаници се делумно запознаени. Поразителен е фактот дека дури **87% од вкупниот број на испитаници не се запознаени со можноста за консултирање и средба со општинските советници, односно сметаат дека ваква можност во општина Тетово не постои. А пак, скоро сите испитаници (92%) не знаат кога се одржуваат редовните седници на советот.**

Резултатите исто така покажуваат дека **повеќе од половина од испитаниците (71%) никогаш не се обратиле до вработените во локалната администрација.**

Табела број 1

Градоначалник

- 93% од испитаниците знаат кој е градоначалник на општина Тетово
- 56% не знаат дека постои можност за директни консултации со градоначалникот, односно дека можат да остварат средба со него
- 21% сметаат дека градоначалникот на општина Тетово нема приемен ден
- од вкупно 115 испитаници (22% од вкупниот број на испитаници) кои се запознати со можноста за прием кај градоначалникот, само 21 ја искористил дадената можност
- најголемиот дел од граѓаните кои го посетиле градоначалникот (18% или 21 граѓанин), од него барале помош при вработување
- 86% од испитаниците сметаат дека градоначалникот нема да помогне во решавање на нивните проблеми, па дури и во случај тие лично да му се обратат

Совет на општината

- 58% од испитаниците воопшто не се запознати со актуелниот состав на општинскиот совет во Тетово, додека 36% се делумно запознати
- 92% од испитаниците не се информирани за термините на одржување на редовните седници на советот
- 54% од испитаниците не се запознати со можноста за консултирање со советниците од општинскиот совет за прашања од локален и индивидуален интерес на граѓаните, додека пак 33% сметаат дека не постои ваква можност во општината

Локална јавна администрација

- 71% од испитаниците не се обратиле до вработените во локалната јавна администрација

Заклучок број 2

Граѓаните на општина Тетово не се запознаени со општинскиот буџет и локалниот буџетски процес

Речиси сите испитаници (97%) не се запознаени со значењето и начинот на финансиско и буџетско работење на локално ниво, со што им се ограничува правото и можноста тие директно да учествуваат во локалниот јавен живот и самостојно да иницираат промени. Ваквата состојба води кон нивно невклучување во решавањето и унапредувањето на состојбите на локално ниво.

Оваа состојба се потврдува и преку податокот дека 88% од вкупниот број на испитаници не се запознаени со временските рокови во кои општината треба да изврши одредена активност поврзана со буџетскиот процес, со што се ограничува можноста граѓаните

активно и навремено да реагираат. Уште попознателно е тоа што повеќе од половина од испитаниците не знаат колкаво е времетраењето на една буџетска година (61%); не знаат кои тела/органи од општината се вклучени во процесот на подготовка на општинскиот буџет (74%), во процесот на донесување на општинскиот буџет (78%) и во процесот на извршување на општинскиот буџет (75%).

99% од испитаниците не знаат со колкав буџет располага општина Тетово и никогаш не виделе како изгледа буџетскиот документ во кој е презентираан буџетот на општината. Останатиот, 1% од испитаниците кои имале можност да видат како изгледа општинскиот буџет, не ја разбрале неговата содржина.

Табела број 2

- 97% од испитаниците не се запознати со текот на општинскиот буџетски процес т.е. фазите низ кои се спроведува
- 88% од испитаниците не се запознати со буџетскиот календар, односно не се запознати со временските рокови во кои општината треба да изврши одредени активности поврзани со буџетскиот процес
- 61% од испитаниците не се запознати со времетраењето на една буџетска година
- 74% од испитаниците не се запознати со органите и лицата вклучени во процесот на подготовка на општинскиот буџет
- 78% од испитаниците не знаат кои тела/органи се одговорни за донесување на општинскиот буџет
- 75% од испитаниците не знаат кои тела/органи се одговорни за извршување на буџетот
- 99% од испитаниците не знаат со колкав буџет располага општината
- 99% од испитаниците никогаш немале можност да видат како изгледа општинскиот буџет
- само 1% од испитаниците виделе како изгледа општинскиот буџет, но тој за нив бил неразбирлив

ЗАКЛУЧОК БРОЈ 3

Граѓаните од општина Тетово не се вклучени во процесот на донесување на одлуки од локално значење, ниту пак учествуваат во подготовката на општинскиот буџет

Кога зборуваме за вклучување на граѓаните во буџетскиот процес на општина Тетово, **95% од испитаниците изјавиле дека во општината не постои пракса на вклучување на населението во овој процес.** Според нив, ваквата состојба е резултат на непостоење на волја (35%) и нечувствување на потреба (34%) за вклучување на граѓаните во подготовка на буџетот од страна на локалната власт. Според изјавите на испитаниците, **општината ги консултира граѓаните само за време на локалните (57%) и парламентарните (31%) избори.** Само 9% од испитаниците изјавиле

дека општина Тетово ги консултира граѓаните пред секоја измена која може да влијае врз животот на локалното население, како и при планирање и подготовка на општинскиот буџет. Со други зборови, општина Тетово периодично ги консултира граѓаните (за време на избори) и тоа за изборните програми на политичките партии кои учествуваат на предметните избори.

Ваквата пракса која постои во општината води кон тоа да **58% од испитаниците воопшто не се задоволни од постоечкиот начин на нивно вклучување во работењето на општината, а пак 35% се делумно задоволни.** Мошне низок и незначителен е процентот на испитаници кои се задоволни од степенот на вклученост (7%).

ЗАКЛУЧОК БРОЈ 4

Граѓаните од општина Тетово не се информирани за текот на буџетскиот процес и не се вклучени во неговото спроведување

Алармантен е податокот дека речиси сите испитаници (96%) не се информирани дека во општината треба да постои пракса за запознавање на граѓаните со подготвениот предлог општински буџет. **Ова значи дека граѓаните не се вклучени, односно не знаат дека можат да се вклучат во процесот на подготовка на општинскиот буџет.**

93% од испитаниците не знаат дека во општината треба да постои пракса за запознавање на граѓаните со донесениот буџет на општината, односно тврдат дека општина Тетово не ги запознава граѓаните

со донесениот буџет (проектирани приходи и расходи, предвидени функции и активности, планирана динамика на реализација, приоритетни области за годината итн.).

Дека општина Тетово не ги објавува остварените резултати од реализацијата на општинскиот буџет (преку завршна сметка) укажува и фактот дека 95% од испитаниците не знаат дека општината треба да ја објави завршната сметка, односно тврдат дека општината не објавува завршна сметка.

Ова значи дека на граѓаните не им се дава простор да ја следат работата на општината, односно воопшто не се вклучени во процесот на подготовка, усвојување и мониторинг на извршувањето на општинскиот буџет

Табела број 3

- 66% од испитаниците не знаат дека општината треба да ги запознава со предлог општинскиот буџет пред истиот да биде донесен, додека 30% тврдат дека општината не ги информира граѓаните за истиот
- 54% од испитаниците не знаат дека општината треба да ги запознава со донесениот буџет, додека пак 39% знаат дека ваква пракса во општина Тетово не постои
- 56% од испитаниците не знаат дека општината треба да ги информира за состојбата во општинскиот буџет по завршување на буџетската година (остварени приходи и реализирани расходи), а пак 39% од испитаниците тврдат дека ваква пракса не постои во општина Тетово

Меѓу другото резултатите од спроведеното истражување укажуваат на податокот дека граѓаните не го користат законски утврденото право за пристап до информации од јавен карактер и покрај тоа што општината не е проактивна и самоиницијативно не објавува информации за буџетското работење. Односно, **повеќе од половина од испитаниците (316 испитаника) не побарале информација од локалната јавна администрација. А пак, од вкупно 216 испитаника кои побарале информации од локалната јавна администрација, 97 добиле нецелосен одговор, додека 28 испитаника воопшто не добиле одговор.**

99% од испитаниците не побарале информација за финансиското работење на локалната власт.

Табела број 4

- 63% од испитаниците никогаш не побарале информација од локалната јавна администрација
- 43% од испитаниците кои побарале информација од локалната јавна администрација добиле одговор на нивното барање, додека 45% добиле нецелосен одговор и 12% воопшто не добиле одговор
- 99% од испитаниците никогаш не побарале информација за финансиското работење на локалната самоуправа

ЗАКЛУЧОК БРОЈ 5

Граѓаните на општина Тетово немаат доверба во локалната власт и не се задоволни од состојбите на локално ниво

Функционирањето на локалната самоуправа, односно прибирањето на приходи во голема мера зависи од редовното плаќање на јавни давачките од страна на граѓаните. Поради тоа, од особена важност е оние кои придонесуваат кон локалниот буџет да имаат доверба во локалната власт и да се задоволни од нејзиното работење.

Резултатите од истражувањето укажуваат дека многу е низок процентот на испитаници (9% или 41 испитаник од вкупно 452 кои редовно плаќаат јавни давачки) кои се потполно задоволни од работењето на локалната самоуправа и кои во целост ги чувствуваат придобивките од редовното плаќање на јавни давачки.

Дури **67% од испитаниците сметаат дека општинскиот буџет, онака како што сега е креиран, не ги задоволува потребите на локалното население и не овозможува надминување на проблемите со кои тие се соочуваат**, односно не можат да утврдат дали општинскиот буџет е креиран да ги задоволи нивните потреби.

Речиси половина од испитаниците (44%) не знаат дали средствата од општинскиот буџет се користат наменски.

Табела број 5

- 90% од испитаниците редовно ги подмируваат своите обврски за плаќање на јавни давачки
- 51% од испитаниците кои редовно плаќаат јавни давачки, односно 230 испитаници, воопшто не чувствуваат придобивки и не се задоволни од работењето на локалната власт, додека 40% се делумно задоволни
- 37% од испитаниците се изјасниле дека буџетот на општината не ги задоволува потребите на локалното население и не овозможува надминување на проблемите со кои тие се соочуваат, а пак 30% не можат да утврдат дали општинскиот буџет ги задоволува потребите и води кон решавање на проблемите на локалните граѓани
- 44% од испитаниците не знаат дали средствата од општинскиот буџет се користат наменски и исто толку сметаат дека градоначалникот и општинската администрација ненаменски ги користат планираните средства

Помеѓу испитаниците, и покрај постоечката ситуација, постои висок степен на заинтересираност за начинот на кој општината ги планира и троши средствата од општинскиот буџет (82%).

Останатите испитаници, како причини за нивната незаинтересираност го наведуваат следното: “не верувам дека општината и да ја прашам ќе ми даде информација”; “верувам дека ќе добијам информација, но се сомневам во нејзината веродостојноста”; “и да дадам свое мислење тие нема да го земат предвид, се се планира според политички интереси”; “колку што општината е заинтересирана за граѓаните, толку и граѓаните се заинтересирани за нејзиното работење” и др.

IV ■ **МЕРКИ И АКТИВНОСТИ КОИ ТРЕБА ДА БИДАТ ПРЕВЗЕМЕНИ ЗА ПОДОБРУВАЊЕ НА СОСТОЈБАТА**

ВЛАДА НА РМ

- да го ратификува Дополнителниот протокол на Европската повелба за локална самоуправа и Конвенцијата за пристап до службени документи на ООН;

- да се измени и дополни Законот за буџети и Законот за финансирање на единиците на локалната самоуправа со цел воведување на одредби со кои секоја јавна институција ќе биде обврзана да: ги објавува законите, одлуките и правилниците важни за граѓаните, како и сите документи кои се подготвени во текот на буџетскиот процес (да не се остави избор на општите како и досега, туку да се наведат конкретни алатки блиски до граѓаните); како и да го вклучува локалното население во процесот на донесување на одлуки од локално значење и во процесот на подготовка на општинскиот буџет (притоа ќе наложи секоја општина во својот статут да предвиди конкретни начини и интензитет за вклучување на населението);

- да направи измени и дополнувања во постоечкиот закон за пристап до информации до јавен карактер на тој начин што ќе воведат конкретна и јасна одредба дека "СИТЕ ИНФОРМАЦИИ ПОВРЗАНИ СО ОСТВАРЕНИТЕ ЈАВНИ ПРИХОДИ И РЕАЛИЗИРАНИТЕ ЈАВНИ ЈАСХОДИ СЕ ЈАВНИ"

ОПШТИНА ТЕТОВО

- да направи измени и дополнувања на Статутот на општината, така што во истиот ќе предвиди вклучување на граѓаните при донесување на секаква одлука која е од значење за граѓаните и

локалната благосостојба и вклучување на граѓаните во процесот на подготовка на општинскиот буџет (во статутот конкретно да се наведе интензитетот на вклучување и начинот на вклучување на населението);

- да ги промовира постоечките форми на вклучување на граѓаните во процеси на донесување на одлуки на локално ниво (онака како што се предвидени во статутот на општината и Законот за референдум и други облици за непосредно изјаснување на граѓаните);

- да преземе мерки и активности за информирање на локалното население во однос на состав, организација и структура на општината; јавно да ги објави (на видни и достапни места) термините за прием на граѓани од страна на градоначалникот; Советот на општина Тетово да одреди приемен ден за консултации на граѓаните со општинските советници и термините за прием да ги постави на јавни и видни места во општината и Советот на општината да ја осигури јавноста на седниците на советот така што на јавни места од општината ќе постави известување за времето, местото и предметот на седницата на советот;
- да воспостави пракса за објавување на сите документи кои се подготвуваат при спроведување на буџетскиот процес на својата официјална интернет страница;
- да ја информира јавноста за предложениот износ на приходи и расходи за општинскиот буџет (содржината на предлог општинскиот буџет); износот на планираните приходи и расходи во општинскиот буџет (содржината на донесениот буџет) и износот на потрошените средства (содржина на периодичните извештаи и завршната сметка на буџетот);
- да преземе мерки и активности за јакнење на капацитетите на локалното население за подобро разбирање на текот на локалниот буџетски процес (да организира работилници за финансиска писменост, разбирање на јавните финансии и буџетскиот процес;
- во Статутот на општината да воведо одредба за задолжителна подготовка на “Граѓански буџет” (поедноставена верзија на донесениот буџет во која симплифицирано ќе биде прикажана содржината на донесениот буџет).

**КОМИСИЈА ЗА ЗАШТИТА НА
ПРАВОТО ЗА СЛОБОДЕН
ПРИСТАП ДО ИНФОРМАЦИИ
ОД ЈАВЕН КАРАКТЕР**

- да спроведе кампања за информирање на јавноста за правата и придобивките од Законот за слободен пристап до информации од јавен карактер со што ќе се овозможи поголем степен на информираност и запознаеност на граѓаните со информациите од јавен карактер.

Ова истражување и активностите на ЕСЕ за мониторинг и анализа на буџети се финансиски подржани од:

